

Imam al-Ghazali

Oleh : Mohd Hidayat Bin Mahadi
(Pensyarah ACIS UiTM Kampus Rembau)

KETOKOHAN AL GHAZALI DALAM DISIPLIN ILMU PENGETAHUAN

Imam al-Ghazali, satu nama yang tidak asing bagi masyarakat Muslim. Beliau merupakan tokoh yang terkemuka dalam ilmu falsafah dan juga dunia tasawuf. Beliau memiliki pengaruh yang luas dalam arena ilmu pengetahuan. Malahan pemikiran beliau juga telah tersebar ke saentero dunia Islam dan juga dunia Barat. Dari sudut pandangan beliau mengenai sumber kepada ilmu pengetahuan manusia, Al-Ghazali tidak menolak penggunaan akal fikiran dalam pembicaraan falsafah dan juga penghasilan ilmu pengetahuan yang lain. Sebaliknya beliau berpendapat bahawa ilmu kalam dan penyelidikan menggunakan fikiran boleh menambahkan keyakinan dan menyalakan api keimanan pada hati orang bukan Islam

terhadap kebenaran ajaran Islam. Jadi, perkembangan sesuatu ilmu pengetahuan bukan sahaja bersandarkan kepada kepuasan akal fikiran tetapi juga perlu mengambil kira aspek perasaan dan hati nurani.

LATAR BELAKANG KEHIDUPAN AL-GHAZALI

Nama sebenar beliau adalah Abu Hamid Muhammad bin Muhammad al-Ghazali lahir pada tahun 450 H/1058M di Ghazaleh, sebuah kota kecil yang terletak di Thus (wilayah Khurasan) Iran, yang kini disebut sebagai Meshed. Di kota ini pula beliau meninggal dunia dan dikebumikan pada tahun 505H/1111M. Kota Baghdad merupakan titik permulaan dimana nama beliau mula menjadi terkenal manakala halaqah pengajiannya

meluas dan beliau produktif dalam menghasilkan penulisan. Tetapi kemudian, beliau lebih suka kepada kehidupan yang berbentuk spiritual berbanding material. Oleh kerana itu, beliau telah meninggalkan Baghdad dan memilih jalan untuk menyendiri serta mengamalkan mistik. Jiwanya bercelaru dan fikirannya kacau. Tidak beberapa lama kemudian, beliau jatuh sakit. Namun apabila beliau sembuh, beliau kembali semula ke Naysabur di mana beliau menghabiskan hayatnya di sana dengan mengajar sehingga ke hujung hayatnya.

Berdasarkan kepada fakta sejarah, beliau adalah berbangsa Parsi walaupun sebahagian besar daripada bukunya itu ditulis dalam bahasa Arab. Beliau mempunyai seorang saudara lelaki yang bernama Ahmad dan beberapa orang saudara perempuan. Al-Ghazali telah kehilangan ayahnya semenjak dari beliau kecil lagi. Sebelum ayahnya meninggal dunia, ayahnya telah mewasiatkan seorang rakannya supaya menjaga dan mengajarkan ilmu khat kepada dua orang anaknya itu disamping mengawasi mereka dalam menuntut ilmu pengetahuan. Rakan ayahnya itu diberikan sedikit harta peninggalannya untuk tujuan perbelanjaan kedua-dua mereka. Setelah harta itu habis dibelanjakan, maka penjaga tersebut menyarankan agar kedua-duanya meneruskan pengajian mereka di madrasah yang memberikan biasiswa kepada pelajarinya. Al-Ghazali dan saudaranya itu meneruskan pengajiannya ke salah sebuah madrasah di Tus.

Al-Ghazali juga menjalani kehidupan berkeluarga sebagaimana orang lain, namun tidak banyak catatan sejarawan yang menceritakan tentang urusan kehidupan kekeluargaannya. Apa yang dapat diketahui berhubung dengannya ialah beliau telah berkahwin sebelum umurnya mencecah 20 tahun dan dikurniakan empat orang anak, iaitu tiga orang perempuan dan seorang lelaki. Gelaran 'Abu Hamid' yang terdapat di pangkal namanya adalah sempena nama

anak lelaki tunggalnya, 'Hamid' yang telah meninggal dunia ketika masih kecil.

Sejarawan juga mencatatkan bahawa beliau adalah seorang yang suka mengembara dari suatu tempat ke suatu tempat yang lain bertujuan untuk memantapkan dirinya dengan pelbagai disiplin ilmu dan juga untuk bertujuan untuk mencari hakikat kebenaran. Beliau telah mengembara ke Naysabur, al-Askar (Iraq), Mesir, dan ke Damsyik, Syria. Pengembaraannya ke Naysabur bersama-sama satu kumpulan pelajar dari negerinya, telah berjaya menemukannya dengan tokoh ulama' yang terkenal pada masa itu iaitu Imam al-Haramayn. Al-Ghazali telah berguru dengannya sehinggalah gurunya itu meninggal dunia pada tahun 478 H./ 1085M.

Setelah kematian gurunya, al-Ghazali meninggalkan Naysabur bagi meneruskan pengembaraannya ke al-Askar, Baghdad. Di sana, beliau telah bertemu dengan seorang menteri yang bernama Nizam al-Mulk, seorang tokoh pembesar berketurunan Bani Saljuk yang amat mengambil berat tentang kegiatan intelektual. Nizam al-Mulk telah memberikan penghormatan yang tertinggi terhadap kedatangan al-Ghazali. Beberapa majlis perdebatan dan dialog diadakan antara beliau dengan kalangan bijak pandai di sana bagi menilai ketinggian dan kemantapan ilmunya. Ternyata bahawa al-Ghazali bukan sebarang orang kerana beliau mampu mengatasi kalangan cendekiawan tempatan yang ada pada ketika itu. Akhirnya nama beliau menjadi

sebutan masyarakat di sana. Justeru itu, Menteri Nizam al-Mulk telah melantiknya sebagai profesor di madrasah al Nizamiyyah, Baghdad pada bulan bulan Jamadil Awal, 484 H. Madrasah ini adalah sebuah institusi pendidikan yang terkenal pada ketika itu di Baghdad dan telah diasaskan oleh Nizam al-Mulk kira-kira 25 tahun sebelum perlantikannya ke jawatan tersebut.

Penghijrahan al-Ghazali ke al-Askar telah membuka suatu lembaran baru dalam kehidupannya. Disana, beliau telah terlibat secara langsung dengan kegiatan pengajaran. Menurut Ibn al-Arabi (m. 543H./1148M), kuliah yang disampaikan oleh al-Ghazali telah di hadiri oleh 400 orang pelajar yang termasuk diantaranya adalah merupakan golongan ulama-ulama besar pada masa itu. Dalam tempoh masa tersebut iaitu kira-kira empat tahun, beliau juga berusaha mendalami ilmu falsafah dengan membaca sendiri karya-karya yang berkaitan dengan bidang tersebut di samping menghasilkan beberapa karya ilmiah. Usaha beliau menelaah karya-karya falsafah juga turut membantunya menguasai kaedah logik yang digunakan oleh ahli falsafah dalam karya mereka dengan baik. Apabila kaedah-kaedah tersebut berjaya di kuasainya, al-Ghazali terus menggunakannya untuk menolak beberapa asas pemikiran falsafah yang mempunyai unsur percanggahan dengan ajaran Islam.

Al-Ghazali merupakan seorang tokoh yang mempunyai tahap kecerdasan akal yang tinggi. Beliau amat mahir dalam disiplin ilmu yang diceburinya. Ibn Kathir menyifatkannya sebagai salah seorang tokoh cendekiawan dunia dalam semua bidang yang diceburinya. Gelaran Hujjat al-Islam yang diberikan kepada dirinya bermaksud orang berhujah mempertahankan agama Islam. Gelaran ini amat sesuai diberikan kepadanya memandangkan peranannya yang besar dan mendalam dalam bidang ilmu epistemologi Islam. Demikianlah al-Ghazali menempuh segala jalan dan mempelajari semua mazhab. Bermula menjadi ahli hukum Islam, kemudiannya beliau menjadi seorang ahli teologis dan kemudian sebagai seorang ahli falsafah sebelum bertukar pada akhirnya kepada seorang ahli sufi.

Al-Ghazali menganjurkan supaya umat Islam mencari kebenaran dengan menjadikan al-Quran itu sebagai sumber yang utama, dan bukannya melalui proses pemikiran dan akal semata-mata. Jadi, apa yang cuba dilakukan oleh al-Ghazali ialah memaparkan kesalahan dan kepalsuan dalam bidang pengetahuan yang bercanggah dengan agama serta bertentangan dengan pendirian umat Islam. Sekali gus menunjukkan bahawa al-Ghazali sebenarnya merupakan seorang ahli falsafah Islam yang mencari kebenaran dengan berpandukan kepada al-Quran dan al-Hadith, tidak sebagaimana pemikiran serta permainan logik yang lazimnya digunakan oleh ahli falsafah Yunani. Perkara yang ditentang oleh al-Ghazali bukanlah diri ahli falsafah itu sendiri. Akan tetapi lebih kepada pemikiran yang dibawakan oleh mereka. Apa yang dimaksudkan di sini ialah merujuk kepada kesalahan, kesilapan, dan juga kesesatan yang dilakukan oleh golongan tersebut. Pada al-Ghazali, tunjang kepada pemikiran falsafah yang sebenar mestilah bersumberkan al-Qur'an dan al-Hadith.

SUMBANGAN AL GHAZALI DALAM DUNIA ILMU PENGETAHUAN

Al-Ghazali merupakan seorang tokoh falsafah Islam walaupun dalam sejarah hidupnya, beliau begitu anti kepada falsafah sehinggakan beliau menjatuhkan hukum kufur kepada ahli falsafah Islam yang lain seperti al-Farabi dan ibn Sina. Namun begitu, daripada sumber-sumber yang diperolehi, jelas menunjukkan bahawa hujah beliau menyangkal ilmu falsafah itu adalah berasas kerana sanggahannya terhadap falsafah tidaklah bermaksud meliputi keseluruhan ilmu tersebut, tetapi hanya sebahagian sahaja seperti ilmu fizik, logik, dan juga ilmu metafizik yang mana banyak membicarakan soal hukum dan juga ketuhanan. Dalam perkara ini, hujah-hujah beliau adalah benar dan tidak meragukan.

Al-Ghazali membesar dan mendapat pendidikan yang sempurna daripada tokoh-tokoh ulama' terkemuka pada ketika itu. Berbekalkan ilmunya yang luas, bahasa yang lancar serta logik yang kuat, al-Ghazali giat menulis. Buku-buku yang dihasilkannya meliputi pelbagai disiplin ilmu seperti Usul Fiqh (al-Mustafa), ilmu Kalam (al-

Iqtiqad Fil al-'tiqad), Fiqh Sufi (Maqasid al-Falasifah, Munqidh Minad-Dalal dan Tahafut al-Falasifah) dan sebagainya.

Al-Ghazali juga menggunakan nama Abu Hamid dalam pelbagai karya klasik sepertimana Ibn Rusyd yang turut disebut sebagai Abul Walid. Al-Ghazali turut digelar 'Hujjatul Islam' kerana pembelaannya yang mengagumkan terhadap agama, terutamanya dalam menyanggah aliran kebatinan dan idea-idea ilmu ahli falsafah.

Sebagaimana yang dinyatakan oleh Fauzi Hammat di dalam bukunya yang bertajuk Ketokohan al-Ghazali Dalam Bidang Logik, beliau memetik kata-kata Zaki Mubarak yang menyatakan bahawa al-Ghazali mengkritik ilmu falsafah adalah kerana ketiadaan guru yang khusus yang membimbingnya dalam bidang falsafah. Sejarah turut menyatakan secara khususnya, Al-Ghazali hanya mendalami dan menguasai ilmu logik dan tasawuf sahaja iaitu dengan cara berguru. Salah seorang gurunya yang paling terkenal dalam bidang tersebut ialah al-Juwayni (m. 478H/ 1047M) manakala dalam bidang ilmu Tasawuf pula ialah Abu Ali al-Farmadhi (m. 477H/1084M).

Dari sudut ilmu falsafah, ada pihak yang berpandangan bahawa ilmu falsafah yang diperolehi oleh al Ghazali adalah dari usahanya sendiri. Beliau mempelajari ilmu tersebut secara sendirian dengan tanpa bimbingan daripada mana-mana guru. Beliau mempelajari serta menganalisis buku Aristotle, Plato, dan Socrates. Begitu juga halnya dengan buku-buku karangan al-Farabi dan juga ibn Sina. Dari sudut yang lain pula, ibn Sina telah membaca buku metafizik karangan

Aristotle sehingga 40 kali tanpa dapat memahaminya kecuali setelah membaca ulasan yang dikarang oleh al-Farabi. Hal ini menunjukkan perbezaan yang ketara diantara al-Ghazali yang hanya mempelajari ilmu falsafah secara berseendirian, dengan ibn Sina yang mempelajari ilmu tersebut dengan bantuan daripada pen-erangan buku al-Farabi. Jelas disini menimbulkan keraguan terhadap keautoritian al-Ghazali dalam

mengkritik ilmu falsafah. Namun begitu, gelaran Hujjatul Islam sudah cukup untuk menangkis segala persepsi negatif yang dilemparkan kepada beliau. Beliau seorang yang cerdas dan bijak dalam disiplin ilmu pengetahuan. Bahkan juga Ibn Kathir turut mengiktiraf akan ketokohan al Ghazali dan sumbangannya sebagai seorang ilmuan Islam.

KESIMPULAN

Hakikatnya al-Ghazali merupakan seorang tokoh yang mempunyai tahap kecerdasan akal yang tinggi. Beliau amat mahir dalam disiplin ilmu yang di ceburinya. Ibn Kathir menyifatkannya sebagai salah seorang tokoh cendekiawan dunia dalam semua bidang yang diceburinya. Gelaran Hujjat al-Islam yang diberikan kepada dirinya bermaksud orang berhujah mempertahankan agama Islam. Gelaran ini amat sesuai diberikan kepadanya memandangkan perannya yang besar dan mendalam dalam bidang ilmu epistemologi Islam. Demikianlah al-Ghazali menempuh segala jalan dan mempelajari semua mazhab. Bermula menjadi ahli hukum Islam, kemudiannya beliau menjadi seorang ahli teologis dan kemudian sebagai seorang ahli falsafah sebelum bertukar pada akhirnya kepada seorang ahli sufi. Sekian.